

‘In het begin schiep God de hemel en de aarde’. Al heel lang komt af en toe bij mij de gedachte langs om eens wat uitgebreider stil te staan bij deze formidabele eerste zin van de joodse en christelijke Bijbel. Ik zag voor nu en de komende weken mijn kans om de grote thema’s van het geloof via die eerste grootse zin te verbinden met de geestelijke ontwikkelingen in onze samenleving. Want de tijden veranderen in een niet bij te houden tempo. Het geloof in God maakt bij tallozen plaats voor een niet-weten, een vage nauwelijks te omschrijven religiositeit, of eenvoudigweg een afscheid van een dieper verstaan van wat het leven is. En al die verschuivingen gaan ook ons als christelijke gemeente niet voorbij, zoals we allemaal weten en ervaren hebben.

Een van de oudste fundamenteën, ik denk eigenlijk ook de belangrijkste, van ons samenleven is het idee dat heel onze werkelijkheid een door God geschapen, dus een door God gewilde werkelijkheid is. Al onze menselijke ordeningen, indelingen, wetten en regels hebben zagezegd hun uiteindelijke grond in God. Maar we hebben in de westerse wereld een indrukwekkende verschuiving meegemaakt van groep naar persoon, van collectief naar individu, van gemeenschap naar enkeling. Met alle voors en tegens, plussen en minnen. Daar vallen interessante oorzaken voor aan te wijzen, maar ik beperk me hier tot die eenvoudige conclusie: Het geloof in God als schepper van hemel en aarde en dus van ons hele bestaan in het hier en nu is al lang niet meer hét fundament van ons samenleven. Hooguit een van de fundamenteën, maar ook daar valt over te twisten en menigeen vindt dat dat vooral een privézaak is dat enkel achter de voordeur thuis hoort. Geloof als een soort hobby.

Intussen leren onze kinderen bij de biologieleles dat wij mensen vrij laat in de evolutie opduiken. Afgelopen week toonden wetenschappers ons zeer opgetogen een schedel die in Marokko gevonden was met de mededeling dat dat een voorouder van de huidige mens is. Homo sapiens. Maar die blijkt dan toch maar eventjes 100.000 jaar ouder dan we dachten. Niet 200.000 jaar geleden ontstaan in Oost-Afrika, maar pakweg 300.000 jaar geleden in West-Afrika. En even voor de goede orde: u en ik dragen de genen van dat figuur.

Dat soort informatie, informatie over wie we zijn en waar we vandaan komen, maar dan principieel zonder God dat kleurt onze kijk op het leven. Het kleurt de kijk op onszelf, op jouw eigen bestaan. Want die fundamentele vraag dient zich aan: is dat het? Ben ik het voorlopige eindpunt van 4,5 miljard jaar evolutie,

die duizelingwekkende opeenstapeling van toevalligheden? Is mijn bestaan, de essentie van wie ik ben dus ook van het kaliber toevalligheid? En moet ik de zin en de betekenis van mijn leven dan zelf maar zo'n beetje bedenken? Het is geen wonder dat de vraag naar onze identiteit, naar ons 'zijn', inmiddels zo ontzettend ingewikkeld te beantwoorden is. Om je te moeten beperken dat wie je bent dat je 50% van je moeders kant hebt, en 50% van je vaders kant, OK, tel daar Tukker en Nederlander bij op, maar je voelt wel hoe lastig het is geworden. En hoe eenzaam soms ook. Want in deze hele grote en zo complexe wereld ben je feitelijk op jezelf komen te staan. En we wensen elkaar veel succes.

Ja, het doet er weer toe, die vraag naar die onzichtbare grond onder al het samenleven, dat fundament om op te staan, ja, ook jij als individu, maar niet minder jij samen met al die anderen, tot en met de mensheid aan toe. Zeker nu we zo ervaren dat alles wel degelijk met alles te maken heeft, dat ons samenleven een mondiaal samenleven is geworden, ook al is er die angstige reactie dat we beter ons land kunnen afsluiten voor al die vreemde invloeden.

Misschien is die eerste regel van de Bijbel nog nooit zo belangrijk geweest als nu. In het begin schiep God de hemel en de aarde. Alles en iedereen inclusief. Toen, nu en de wereld die komt. Laten we, opnieuw, proberen te verstaan, te horen, te vertrouwen, door te geven. Nee, niet op de manier van het verleden, maar op de manier, met de taal en alle wetenschap van nu. Want even voor de goede orde. Het verhaal van Genesis staat wat mij betreft nooit tegenover de uitkomsten van de wetenschap. Als aangetoond is geworden dat de kosmos 4,5 miljard jaar oud is, dan voedt dat mijn verwondering over de schepping alleen maar meer. En als bewezen zou worden dat de huidige mens inderdaad zo'n 300.000 jaar oud zou zijn, dan ben ik tot het diepste van mijn ziel geroerd dat wij, wij mensen dus, nog maar verhoudingsgewijs zo kort op het toneel van de geschiedenis zijn verschenen en nog zoveel korter de wereld rondvliegen en de kosmos met tal van ruimtevaartuigen verkennen. De Geest speelt met de tijd.

In het begin. Die eerste woorden. Dat is niet hetzelfde begin als dat van de archeoloog of de geschiedenisles. Dat is niet het begin van toen en toen, een terug te rekenen datum. Be-reesh-iet. Vertalers hebben er altijd mee getobt hoe deze woorden te vertalen. 'Sinds het begin is God schepper' vertaalde Pieter Oussoren van de Naardense Bijbel in eerste instantie. Er staat ook geen lidwoord. In beginsel, tja dat zou dan ook kunnen.

In de herziening van de Naardense Bijbel die pas uit is het 'Bij begin is God gaan scheppen'. Nou ja, om maar zo veel mogelijk aan jou, de lezer, duidelijk te maken dat je niet moet gaan denken aan toen en ooit. 'Be' betekent in of bij, maar reesj komt van een woord dat eigenlijk hoofd betekent. Die eerste zin, dat is letterlijk en figuurlijk een hoofd-stuk. 'Bij hoofde van'. 'Van hoofde aan'. De titel die alles wil samenvakken, symboliseren, in de kern gezegd wil hebben.

Tegen alle verwarring in, tegen alle chaos in – de schrijver zal heel rap vertellen dat Gods Geest daaroverheen gaat, in beeld wil krijgen – moet dit gezegd worden als fundamenteel Bijbels tegenwoord, kernwoord, hoofdzaak. Van hoofde aan – wat nu verteld gaat worden, zal alles in een ander licht gaan zetten.

In den beginne, zoals de oudere vertalingen het zeiden, in het begin van alles dat is er dat scheppende spreken, die goddelijke creativiteit, dat aan het licht brengen van al het leven op deze aarde dat het leven zijn zin, zijn grond en zijn richting geeft. Ik heb hem meegenomen, die eerste letter van de Bijbel, de Beth, de b, van bereesjiet (ב.) Ik las daar ooit een prachtige symbolische uitleg bij. De Beth is naar drie kanten gesloten. De onderkant is de grond onder je voeten, is de aarde, is jouw vloer om op te staan. De achterkant is ook gesloten. Dat je niet gaat denken dat je terug kunt in je verleden. Of dat je achterom moet blijven kijken vanuit de gedachte dat vroeger toch alles beter was. Maar ook ben je beschermd vanaf die kant. Er is ruggensteun. En dat geldt ook voor het dak. Er is een dak boven je hoofd. Dat je niet gaat denken dat je op moet stijgen om tot goddelijke hoogten te komen, of om God te zien, of om vanuit een soort helicopterview te snappen hoe het leven in elkaar zit. Alsof jij God zou zijn. Ja, er is wel een kleine verwijzing naar boven, als een vloeiende beweging. Als iets dat stroomt, sierlijk, hemel en aarde met elkaar verbindend. Zie je het?

Er is maar één kant helemaal open. Dat is de leesrichting (Het Hebreeuws lees je van rechts naar links). Dat is de leefrichting. Dat is jouw aardse bestaan waar je leeft van woord en geest. Waarin je alles tegenkomt aan schoonheid en chaos, aan licht en donker, aan hoop en uitzichtloosheid, aan geest en aan afgoden, aan leven en aan dood. Er is maar een richting die jij gaan kan en dat is deze door en door aardse richting. Daar ben je mens voor. Dat is jouw roeping. Te gaan, te leven, te doen, schepsel in Gods Naam. Een 'Adam', een aardmens ben je. Het leven ingeademd om hier in deze wereld te staan en te gaan. En te doen wat jouw identiteit is: bondgenoot, representant, mede-uitvoerder namens God.

We weten niet wie deze woorden zo ooit heeft opgeschreven. We weten wel dat in alle religieuze geschriften verhalen staan over zo'n soort goddelijk begin. En we weten dat in de vroegste tradities van Israël een aantal van die verhalen zijn gehoord en bewerkt en langs vele generaties eerst mondeling zijn doorverteld. We weten dat er aanleidingen zijn geweest om de rijkdom van die zo lang mondeling doorgegeven verhalen schriftelijk te gaan vastleggen. En we weten ook dat soms pas weer veel later, weer naar aanleiding van spannende tijden, die schriftelijke verhalenclusters door een redactie samen zijn gevoegd onder andere tot wat nu het boek Genesis is.

Maar zo komt het nu tot ons, vanuit het Hebreeuws in het Nederlands vertaald langs tientallen generaties doorgegeven: in het begin. Dat lidwoord 'het' staat er dus niet eens. In beginsel. Van hoofde aan scheidt God de hemel en de aarde. De evangelist Johannes denkt na over hoe hij zijn verhaal over Jezus van Nazareth wil gaan vertellen. Hij wil dat zijn lezers zullen gaan begrijpen dat Christus hemel en aarde met elkaar verbindt, maar inderdaad die beweging (zie Beth) van elk mens is gegaan.

En arche, de Griekse vertaling van 'Bereesjiet'. Die woorden neemt Johannes op. Hij wil zijn evangelie naadloos laten aansluiten bij die grootste woorden die over onze werkelijkheid zijn uitgesproken: 'Bij begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God. Alle dingen zijn door het Woord geworden'. Ja, God scheidt van hoofde aan door te spreken. 'Er zij licht' zegt Genesis. 'Het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet gegrepen', schrijft Johannes. En dan zegt hij even verderop, dat dat Woord vlees, sarx, is geworden. Dat in en met Christus, sprekend God dus, een nieuw begin, een nieuwe schepping ontstaat. Dat wij maar eens en te meer erop vertrouwen dat God ons menselijk leven is ingegaan. Tot in de diepste diepten van de dood aan toe. En ook daar een woord van herschepping zal spreken. Van hoofde aan. Als nieuw begin dus. Sta op, jij mens en leef.

Ja, er is licht en duisternis. Ja, er is orde en chaos. Ja, er is leven en zoveel lijden en dood. Er zijn zoveel vragen over jouw leven en wie jij bent. Maar er is een begin, van hoofde aan, dat niet groter over jou en ons kan spreken, omdat God over jou en ons allemaal heeft gesproken en nog spreekt: eerste en laatste woorden. Jouw leven is geen toevalligheid, maar in Gods scheppende en onwaarschijnlijk creatieve spreken is het leven jou toegefallen. En leef je niet anders dan in en door zijn geest. Vandaag en alle dagen van je leven. Van hoofde aan. Godzijdank.